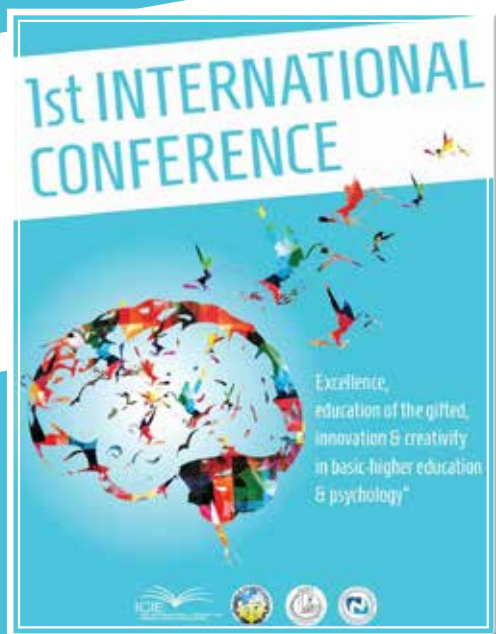

ZBORNIK RADOVA CONFERENCE PROCEEDINGS

**DAROVITOST, EDUKACIJA DAROVITIH,
INOVACIJE I KREATIVNOST U
OBRAZOVANJU I PSIHOLOGIJI**
**EXCELLENCE, EDUCATION OF THE GIFTED,
INNOVATION AND CREATIVITY
IN EDUCATION AND PSYCHOLOGY**

ZBORNİK RADOVA
CONFERENCE PROCEEDINGS

Organizatori:

**Međunarodni centar za inovacije u obrazovanju, Ulm, Njemačka
Uduženje Zajedno u Evropu, Banja Luka, BiH
Visoka škola strukovnih studija M. Palov, Vršac, Srbija
Nezavisni Univerzitet Banja Luka**

Izdavači:

**GRAFID D.O.O.
UDRUŽENJE ZAJEDNO U EVROPU
BANJALUKA**

Za izdavače:

**Branislav Ivanković
dr Ljiljana Krneta**

Urednik

dr Dragoljub Krneta

Recenzenti:

**Akademik prof. dr Grozdanka Gojkov, Srpska akademija obrazovanja
Prof. dr Dragoljub Krneta, Filozofski fakultet, Univerzitet Istočno
Sarajevo**

**Prof. dr Ljupče Kevereski, Pedgaški fakultet, Univerzitet Sv.Kliment
Ohridski**

**Prof. dr Darko Lončarić, Učiteljski fakultet Sveučilišta u Rijeci
Doc. dr Jelena Prtljaga, Visoka škola strukovnih studija Mihailo Palov,
Vršac**

**Doc. dr Ljiljana Krneta, Fakultet političkih nauka, Univerzitet Banja
Luka**

**International Centre of Innovation and Education, Ulm, Njemačka
Association Together to Europe, Banja Luka, BiH
Presschool Teacher Training College M. Palov, Vršac, Srbija
and Independent University of Banja Luka, BiH**

ZBORNİK RADOVA

CONFERENCE PROCEEDINGS

1. MEĐUNARODNA KONFERENCIJA

DAROVITOST, EDUKACIJA DAROVITIH, INOVACIJE I KREATIVNOST U OBRAZOVANJU I PSIHOLOGIJI

1 st INTERNATIONAL CONFERENCE

EXCELLENCE, EDUCATION OF THE GIFTED, INNOVATION AND CREATIVITY IN EDUCATION AND PSYCHOLOGY

BANJA LUKA, 2019.

S a d r Ź a j

Uvodne napomene	7
<i>Svetlana Kurteš</i> POZDRAVNO OBRAĆANJE UCESNICIMA KONFERENCIJE U BANJOJ LUCI.....	9
<i>Grozdanka Gojkov</i> KOGNITIVNI STIL KAO OSNOVA PERSONALIZACIJE I MENTORSKOG RADA SA DAROVITIMA.....	11
<i>Dragoljub Krneta</i> DAROVITI U KONTEKSTU PROMJENA U DRUŠTVU I OBRAZOVANJU	66
<i>Благоје Нешућ</i> ЕКСПЕРИМЕНТАЛНИ ПРОГРАМИ У ФУНКЦИЈИ ПРЕПОЗНАВАЊА И ТРЕТМАНА ДАРОВИТЕ ДЕЦЕ ОСНОВНОШКОЛСКОГ УЗРАСТА	77
<i>Ljiljana Krneta</i> PARADIGME SAVREMENOG OBRAZOVANJA - KREATIVNOST, DAROVITOST, KOMUNIKACIJA - ISTRAŽIVANJA U BOSNI I HERCEGOVINI.....	100
<i>Slavica Maksić</i> DOPRINOS ISTRAŽIVANJA OBRAZOVANJU DAROVITIH UČENIKA	113
<i>Snežana Mirkov</i> PODSTICANJE RAZVOJA KOMPETENCIJA UČENIKA ZA SAMOREGULACIJU U PROCESU UČENJA	121
<i>Ljupčo Kevereski</i> DRUŠTVENE, INSTITUCIONALNE I PERSONALNE DETERMINANTE "KREATIVNE DESTRUKCIJE" LIČNOSTI.....	130
<i>Igor R. Vujović</i> <i>Đorđe M. Petronić</i> UTJELOVLJENA KOGNICIJA- OKOLINA JE DIO KOGNITIVNOG SISTEMA	141
<i>Đorđe M. Petronić</i> <i>Igor R. Vujović</i> DISTRIBUCIJA KOGNITIVNOG OPTEREĆENJA NA OKOLINU.....	149

<i>Sevim Mustafa</i> <i>Naim Fanaĵ,</i> <i>Buniamin Memedi</i>	SOCIAL AND EMOTIONAL ISSUES IN THE DEVELOPMENT OF GIFTED CHILDREN	158
<i>Tomislav Suhecki,</i>	THE ART OF PEDAGOGY – PEDAGOGY OF ART	166
<i>Lorena Grdinić</i> <i>Darko Lončarić</i>	SOCIJALNO-INTERPERSONALNA KREATIVNOST I FAZE MORALNOG RASUĐIVANJA UČENIKA	175
<i>Vesna Rak</i>	ULOGA OSNOVNE ŠKOLE U UNAPRJEĐIVANJU KVALITETE PSIHOSOCIJALNOG OKRUŽENJA I POTPORE DAROVITIM UČENICIMA	186
<i>Ljiljana Gomerčić</i>	ZAKONSKO-PRAVNA REGULATIVA OBRAZOVANJA DAROVITE DJECE U REPUBLICI SLOVENIJI I REPUBLICI HRVATSKOJ	189
<i>Gabrijela Bundalo</i>	JA U ŠKOLI.....	197
<i>Suzana Strelec</i>	CLUB PROGRAMME FOR TALENTED CHILDREN	205
<i>Ksenija R. Benaković</i>	DAROVITA DJECA	211
<i>Ksenija Benaković</i>	UDRUGA VJETAR U LEĐA	218
<i>Dušan Urošević</i>	IMPLEMENTATION OF FOLKLORE CITATES AND ARCHAIC ELEMENTS IN "METOHIJSKE SKICE" MIROSLAV STATKIC	220
<i>Jovana Kurbalija</i>	MLADI STVARAOCI.....	221
<i>Helena Murgelj,</i>	TUDI PODALJŠANO BIVANJE JE POUČNO.....	224

Uvodne napomene

U Banjoj Luci, je od 25 do 27. oktobra, 2018. godine održana Prva međunarodna konferencija „Darovitost, edukacija darovitih, inovacije i kreativnost u osnovnom, srednjem i visokom obrazovanju i psihologiji“ sa ciljem, da se ukaže na značaj savremenih trendova u nauci i struci, u području darovitosti, kreativnosti i inovacija u obrazovanju. Organizator i kreator prve Međunarodne konferencije u Banjoj Luci, je Udruženje „Zajedno u Evropu“, Banja Luka u saradnji sa Međunarodnim centrom za inovacije u obrazovanju iz Ulma Njemačka, Visokom školom strukovnih studija „Mihailo Palov“ iz Vršca i Nezavisnim Univerzitetom Banja Luka.

Otvaranje prve Međunarodne konferencije u Banjoj Luci (2018), u Banskom dvoru, pripalo je *prof. dr Taisiru Subhy Yaminu, sa Univerziteta Paris Descartes* iz Pariza, koji je ukazao na svu složenost fenomena darovitosti, njegov značaj i trendove u razvoju talenata i obrazovanju. Povezujući međunarodno iskustvo i umrežavanje stručnjaka u ovom području, istakao je značaj ulaganja u darovite i talentovane, edukaciju nastavnog kadra, mobilizaciju znanja, stvaranje systemske podrške talentovanim, ali i izbjegavanje kulturološke dominacije, stvaranjem vlastitih programa i podrške od lokalnog, nacionalnog i šireg međunarodnog nivoa.

Prof. dr Taisir Subhy Yamin, je generalni direktor Međunarodnog centra za inovacije u Ulmu, Njemačka i ima status prof. istraživača na Univerzitetu Paris Descartes u Parizu, Francuska. U Banjoj Luci je od 23 do 25.10.2018. održao Trening EPoC-Testa potencijalne kreativnosti u cilju osposobljavanja učitelja, stručnih saradnika i univerzitetskih profesora.

Radovi su objavljeni onako kako su ih autori dostavili u e-formi, bez uredničkih intervencija. Stavovi izneseni u radovima odražavaju lične poglede autora.

Organizatori

**Snežana Mirkov, Institut za pedagoška istraživanja
Beograd, Srbija
smirkov@ipi.ac.rs**

PODSTICANJE RAZVOJA KOMPETENCIJA UČENIKA ZA SAMOREGULACIJU U PROCESU UČENJA²¹

Apstrakt: Aktuelna teorijska shvatanja u naukama koje se bave vaspitanjem i obrazovanjem ističu značaj osposobljavanja učenika za aktivnu ulogu u sopstvenom obrazovanju, u skladu sa zahtevima savremenog društva koji se odnose na spremnost za prilagođavanje promenama i na učenje tokom čitavog života. Predmet ovog rada je podsticanje razvoja kompetencija učenika za samoregulaciju u procesu učenja. Cilj je da se razmotre mogućnosti usavršavanja vaspitno-obrazovne prakse na osnovu tri primera: 1) program "Blumovanje" kojim se učenici srednje škole obučavaju da preispituju svoje pristupe učenju, a koji se može integrisati u nastavu različitih nastavnih predmeta; 2) program usmeren na podsticanje autonomnog procesa učenja, koji je razrađen u kontekstu učenja stranog jezika i kulture, ali se može primeniti i u drugim domenima u srednjoškolskoj i univerzitetskoj nastavi; 3) program "Filozofija za decu" usmeren na razvijanje kompetencija učenika za učenje, koji se može primenjivati u starijim razredima osnovne škole i u srednjoj školi. Ovim programima su obuhvaćeni različiti aspekti upravljanja procesom učenja, a autori su tokom realizacije pratili i evaluirali ostvarene efekte. U ovom radu su razmatrane mogućnosti za prilagođavanje metoda i postupaka koji su primenjeni u realizaciji programa u različitim domenima. Ukazano je na moguće pravce daljeg usavršavanja procesa učenja/nastave u skladu sa implikacijama novijih empirijskih istraživanja: a) usmerenost na učenika, a ne samo na veštine/tehnike; b) podsticanje autonomije; c) primena dijaloga u konstruisanju znanja i razvijanju refleksije o procesu učenja.

Ključne reči: učenje, skola, samoregulacija, autonomija, dijalog.

ENCOURAGING THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' COMPETENCIES FOR SELF-REGULATION IN THE LEARNING PROCESS

Abstract: Current theoretical insights within the framework of education sciences highlight the importance of empowering students to play an active role in their own education, in accordance with the demands of contemporary society regarding adaptability to changes and lifelong learning. This paper is focused on encouraging the development of students' competencies for self-regulation in the learning

²¹ Napomena: Rad je nastao kao rezultat na projektima *Od podsticanja inicijative, saradnje, stvaralaštva u obrazovanju do novih uloga i identiteta u društvu* (br.179034) i *Unapređivanje kvaliteta i dostupnosti obrazovanja u procesima modernizacije Srbije* (br.47008) čiju realizaciju finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

process. The aim is to consider the possibilities of improving educational practice on the basis of three examples: 1) the "Blooming" program by which high school students are trained to re-examine their approaches to learning, which can be integrated in the teaching of different subjects; 2) a program aimed at fostering an autonomous learning process, developed in the context of learning a foreign language and culture, but applicable in other areas of secondary and university education; 3) the program "Child Philosophy" aimed at development of students' competences for learning, which can be applied in older classes of elementary school and in high school. These programs cover various aspects of managing the learning process, and during the realization authors were monitoring and evaluating the effects achieved. In this paper the possibilities for adapting the methods and procedures applied in the realization of programs in different domains are considered. The possible ways of further improvement of the learning/teaching process are suggested in accordance with the implications of recent empirical research: a) the focus on students, and not just on skills / techniques; b) encouraging autonomy; c) application of dialogue in the construction of knowledge and the development of reflection on the learning process.

Keywords: learning, school, self-regulation, autonomy, dialogue.

Život u savremenom društvu zahteva spremnost za prilagođavanje promenama i za učenje tokom čitavog života. Zbog toga nauke o obrazovanju sve više ističu značaj osposobljavanja učenika za upravljanje sopstvenim učenjem i razvojem u kontekstu osposobljavanja za celoživotno učenje. Nalazi istraživanja ukazuju da se učenici mogu osposobljavati da organizuju, vode i evaluiraju proces sopstvenog učenja (Mirkov, 2013). Kroz proces osamostaljenja i preuzimanja odgovornosti učenik se postepeno oslobađa zavisnosti od nastavnika i postaje spreman da preuzme glavnu ulogu u kreiranju i vođenju sopstvenog učenja. Na osnovu empirijskih nalaza preporučuje se podsticanje shvatanja učenja kao konstruisanja znanja uz obučavanje učenika za primenu strategija samoregulacije (Mirkov, 2018). U ovom radu ukazaćemo na mogućnosti podsticanja razvoja kompetencija učenika za samoregulaciju, na osnovu nekoliko programa koji su već primenjeni u praksi. Tokom realizacije programa autori/realizatori su pratili i evaluirali ostvarene efekte. Razmotrićemo mogućnosti da se, na osnovu rezultata internih evaluacija, dalje primenjuju ovi programi i da se pojedine metode i postupci prilagode za realizaciju u različitim domenima.

Program "Blumovanje" (Stančić i Bulatović, 2017) koncipiran je sa idejom da odgovori na potrebu da se učenicima obezbede sistematične prilike da uče kako da uče. Realizovan je sa učenicima srednje škole, sa ciljem da se, kroz razvijanje interaktivnih i kolaborativnih aktivnosti i odnosa u učionici, obezbedi da učenici zauzmu aktivan odnos prema učenju, kao i da preispituju sopstvene pristupe učenju. Polazeći od postavki teorije samodeterminacije (Deci & Ryan, 2000; Ryan & Deci, 2000), za negovanje samoregulacije kod učenika nije dovoljno samo podržavati autonomiju kako

bi se podstakla motivacija učenika za učenje, već je potrebno obezbediti i adekvatnu strukturiranost nastavnog procesa (Sierens, Vansteenkiste, Goossens, Soenens, & Dochy, 2009; Jang, Reeve & Deci, 2010; Hospel & Galand, 2016). Program je zasnovan na sociokonstruktivističkim idejama o koregulisanom učenju (Zimmerman, 2000). Svaki učesnik svojom aktivnošću i iskustvom, kao i razmenom kroz različitu grupnu dinamiku, doprinosi kokonstrukciji značenja o tome *šta* se uči (sadržaj nastave), *kako* se uči (pristupi učenju) i *zašto* se uči (ciljevi nastave/učenja). Blumova taksonomija (Krathwohl, 2002) ovde je pozicionirana kao sredstvo podrške učenicima u učenju. U prvom koraku taksonomija se uvodi kao sadržaj učenja, a u narednim koracima ima funkciju kognitivnog alata/potpornog sredstva. Kroz zajedničke aktivnosti sa nastavnikom i vršnjacima, taksonomija pruža učenicima strukturu i podršku u razumevanju, praćenju i upravljanju procesom sopstvenog učenja, putem postavljanja pitanja, samoevaluacije i međusobne evaluacije. Učionički kontekst ovde podržava učeničku participaciju i bogate interakcije između učenika. Učenici često smenjuju pozicije i uloge među sobom i sa nastavnikom, i to u aktivnostima koje su tradicionalno vezane za nastavnika. Učenici kreiraju testove znanja na različite načine i u različite svrhe, evaluiraju znanja nastavnika i vršnjaka i sami bivaju evaluirani. Opšti okvir programa obuhvata nekoliko koraka (Stančić i Bulatović, 2017) koji se po potrebi mogu kontekstualno prilagođavati (Tabela 1).

Tabela 1: Koraci u realizaciji programa "Blumovanje"

<i>Naziv koraka</i>	<i>Opis aktivnosti</i>
Upoznaj Bluma	upoznavanje sa Blumovom taksonomijom i primenom u kreiranju testova
Testiraj druga iz klupe	učenici sastavljaju test, razmenjuju testove i odgovaraju, procena odgovora od strane sastavljača i analiza pitanja na nivou celog odeljenja
Testiraj celo odeljenje	učenici u paru sastavljaju test, predstavljaju produkte, zajedno sa nastavnikom sastavljaju kompozitni test
Testiraj suparnika	u timovima sastavljaju pitanja za test/kviz, takmičenje između timova
Testiraj nastavnika	timski rad u kreiranju testa za nastavnika
Testiraj se na tromesečju	nastavnik pravi test znanja za gradivo obrađivano u periodu realizacije programa, učenici rade test
Da li Blumiraš?	dvonedeljni individualni ili timski rad na kreiranju testova na sadržaju koji nije obrađivan, kao priprema za predstojeći kontrolni zadatak koji sastavlja nastavnik

Interna evaluacija koju su izvršili autori bila je usmerena na razmatranje doprinosa programa učeničkim pristupima učenju. Učenici su ostvarili značajan pomak u pogledu ovladanosti strategijama učenja koje se odnose na samoregulaciju, kritičko mišljenje, vršnjačko učenje i traženje pomoći. Učenici ističu sledeće dobiti od programa: drugačiji način rada i prijatnu

atmosferu, doživljaj autonomije i razvoj drugačijeg razumevanja prirode znanja, učenja i nastave. Socioemocionalna klima bila je povoljna za kolaborativno učenje, a zadaci i očekivanja su bili jasno strukturirani. Uočena su ograničenja (Stančić i Bulatović, 2017): program je primenjen jednokratno na malom uzorku učenika, primena nije dugoročno praćena i nije detaljnije ispitana kontekstualna dimenzija efekata. Na osnovu dosadašnjih rezultata, korišćenje Blumove taksonomije kao alata za koregulisano učenje i samoevaluaciju učenika može da doprinese promeni njihovih pristupa učenju, ali realizaciju programa treba dalje pratiti. Program se može integrisati u nastavu različitih predmeta. Autori preporučuju da se ovakav pristup inkorporira u svakodnevnu nastavnu praksu, u skladu sa rezultatima istraživanja prema kojima su efekti programa usmerenih na usavršavanje procesa učenja kratkoročni i ne obezbeđuju transfer znanja i veština, ako sadržaji programa nisu inkorporirani u nastavne predmete – u realne situacije učenja školskog gradiva (Mirkov, 1999).

Podsticanje autonomnog procesa učenja (Marković i Tričković, 2009; 2013) zasnovano je na principima preuzimanja odgovornosti za učenje, kontinuirane samoprocene tokom učenja i integrisanja učenja u ličnost učenika (Little, 1999). Lično angažovanje u učenju vezuje se za preuzimanje odgovornosti, a da bi učenje bilo efikasnije obezbeđuje se kritička svesnost učenika o ciljevima i metodama kroz kontinuiranu samoprocenu. Preuzimanje odgovornosti za učenje predstavlja osnovu autonomije učenika, a razvijanje autonomije zavisi od manifestacije odgovornosti u kontinuiranom naporu da se razume *šta se uči, zašto se uči, kako se može naučiti i do kog nivoa uspešnosti*. Zadatak nastavnika je da uključi učenike u planiranje, praćenje i evaluaciju sopstvenog učenja i da omogući kontinuiranu ueničku refleksiju procesa i sadržaja učenja (Little, 2009). Program je realizovan sa studentima Filološkog fakulteta sa namerom da se studenti aktivnije uključe u odlučivanje, da se produbi njihova motivacija za učenje jezika kroz bolje razumevanje kulture i da se kroz praktičnu obuku usavrši veština pisanja naučnih i naučnopopularnih radova. Postupak rada (Marković i Tričković, 2009; 2013) se odvija u okviru tri faze (Tabela 2).

Tabela 2: Podsticanje autonomnog procesa učenja – postupak rada

<i>Faza</i>	<i>Koraci u realizaciji</i>
Konstruisanje rada	Razgovori sa studentima o temama o kojima bi želeli da pišu. Individualno konsultovanje o pitanjima koja će rad obuhvatiti; kreiranje nacrt (kostura) rada.
Oblikovanje rada	Pisanje prve verzije teksta koja služi upoznavanju sa organizacijom informacija, te je nepotpuna i predstavlja načelno popunjavanje kostura rada, koju studenti Internetom šalju na pregledanje. Studenti od nastavnika dobijaju svoj rad sa prvim ispravkama, koje se odnose na strukturnu organizaciju rada i na pitanja kojima treba da posvete više ili manje pažnje.

	<p>Studenti na osnovu ispravki prepravljaju rad i ponovo ga šalju nastavniku.</p> <p>Nastavnik ponovo pregleda rad i vraća da studentu, ovog puta sa detaljnijim, lektorskim ispravkama.</p>
<p>Provera stečenih znanja i veština</p>	<p>Student A treći put ispravlja rad, ali ga ovog puta šalje kolegi, studentu B, na proveru.</p> <p>Student B svoje ispravke šalje nastavniku na proveru.</p> <p>Proveren rad s ispravkama šalje se studentu B da ga prosledi autoru.</p> <p>Autor (student A) pravi konačnu verziju rada i šalje je nastavniku.</p>

Potvrđeno je da je ova metoda, kojom se studenti podstiču da razmišljaju o konkretnim načinima na koje mogu korigovati greške, efikasnija u odnosu na metodu kojom se polazi od teorije, da bi se potom prešlo na praksu. Studenti su u stanju da u potpunosti razumeju teorijsko objašnjenje tek pošto sami prođu kroz ceo proces korekcije i evaluacije svog i tuđeg rada. Na ovaj način razvija se sposobnost kritičkog čitanja i uočavanja logičkih i jezičkih nedoslednosti. Objavljivanje radova u tematskom zborniku doprinelo je motivisanju studenata, ali i nastavnika, za ovakav oblik interaktivne nastave. Uključivanje studenata u pripremu radova za objavljivanje doprinosi njihovom akademskom usavršavanju.

Program "Filozofija za decu" usmeren je razvijanje učeničkih kompetencija vezanih za mišljenje, razumevanje, komunikaciju, dijalog i saradnju (Lipman, Sharp & Oscanyan, 1980; Lipman, 1988, 1991; Ćurko i Kragić, 2008; Vukasović, 2017). Podstiče se stvaranje malih istraživačkih zajednica, tako što se učenici ohrabruju da samostalno istražuju i zaključuju. Nije u pitanju nastavni predmet filozofija kao disciplina sa određenim sadržajem koji učenik treba da savlada, već filozofija kao aktivnost, odnosno način mišljenja, vođenja dijaloga, istraživanja i argumentisanja. Ovladavanje veštinama doprinosi razvoju intelektualnih sposobnosti. Putem filozofskog "sokratovskog" dijaloga podstiče se obrada informacija, istraživanje, prosuđivanje, kreativno mišljenje i vrednovanje (Radojčić, 2004). Posebna pažnja se posvećuje razvijanju kritičkog mišljenja i uvida učenika u sopstveno učenje. Kroz proces istraživanja i evaluiranja promovise se "refleksivna paradigma". Kroz evaluaciju i samoevaluaciju učenici analiziraju i razvijaju svoje kompetencije za učenje i metakognitivne veštine. Istraživačka zajednica omogućava sticanje veština vođenja dijaloga, postavljanja pitanja, veština refleksivnog istraživanja i rezonovanja, kao i razvijanje saradnje. Kompetencije se razvijaju kroz proces delovanja, sticanja iskustva, odnosno putem planiranja i preduzimanja akcija u koje su uključene aktivnosti mišljenja, posebno kritička refleksija. Na taj način se podstiču motivacija i samopouzdanje kao preduslovi za sticanje kompetencija za učenje. Dijalog uključuje samorefleksivno i samokorektivno mišljenje. Učenici se suočavaju sa problemima koji zahtevaju individualno i kolektivno traganje za rešenjima. Filozofski dijalog predstavlja aktivnost,

zajedničko istraživanje, način kritičkog mišljenja i zajedničke refleksije u pronalaženju novih načina rešavanja problema. Učenici su u poziciji da analiziraju postavljena pitanja, a ne samo da odgovaraju na njih. Razumevanje pitanja i motiva za postavljanje pitanja omogućava dolaženje do odgovora koji predstavljaju efekat zajedničkog razumevanja. Druga važna dimenzija dijaloga je slušanje – od načina na koji slušamo druge zavisi kako će se dijalog razvijati. Slušanje i sposobnost da se čuju potrebe i motivi drugih stvara atmosferu zajedničkog razumevanja.

Istraživan je doprinos programa "Filozofija za decu" razvoju zajedničkog razumevanja u obrazovnom procesu (Putanović, Spasić i Đermanov, 2015). Iskustva učenika tokom radionica analizirana su na sledeće načine. Lični aspekt evaluacije ogleda se u pitanjima o tome šta su naučili, u rezonovanju o njihovom ponašanju kroz pretpostavke i mišljenje šta treba da urade u konkretnim okolnostima, u analiziranju situacije (koji problemi postoje na koje mogu da utiču, mišljenje o akciji pomoću koje mogu rešiti problem) i u pronalaženju smisla aktivnosti. Posebno su analizirani načini na koje učenici opažaju sebe, aktuelnu situaciju i problem, putem pitanja koja se odnose na to kako vide sebe da rade nešto, da učestvuju u radu tima, kako se osećaju zbog toga i da li imaju utisak da rade nešto za opšte dobro. Efekti projekta sumativno su evaluirani kroz učeničke procene o tome da li su uticali na neku vrstu promena u školi ili u lokalnoj zajednici. Empirijska provera efekata i uticaja radionica u okviru ovog programa na razvijanje kompetencija učenika za učenje zasnovana je na samoevaluaciji učenika i nastavnika. Analizirano je kako ove radionice mogu da utiču na razvoj kompetencija i poboljšanje postignuća učenika, a zatim kako se radionice mogu organizovati, koji sadržaji se mogu koristiti i kako ih implementirati u programe. Da bi se kroz analizu različitih aspekata radionica koju vrše nastavnici i učenici dobile informacije korisne za usavršavanja procesa učenja/nastave, primenjeni su različiti načini evaluacije – dijalog i postavljanje pitanja za analizu metoda koje se primenjuju u procesu učenja i upitnici za evaluaciju i samoevaluaciju učenika i nastavnika. Na početku istraživanja učenici su procenjivali svoje kompetencije, a na kraju radionica učenici učesnici su analizirali razvoj svojih kompetencija. Utvrđeno je da su učenici postali svesni svojih potencijala i kompetencija, da su upravljali svojim razvojem i da su postali visoko motivisani. Nastavnici su tokom radionica evaluirali i procenjivali različite aspekte procesa učenja/nastave i tražili od učenika da učine isto. Na taj način su gradili istraživačku zajednicu. U istraživanju efekata i uticaja radionica na učeničke kompetencije učenicima su postavljana sledeća pitanja: *Da li si uvažavao druge i kako? Da li ti je neko pomogao u razmišljanju o nekom pojmu o kome smo razgovarali? Da li si u dijalogu koristio ideje drugih učenika? Da li si naučio nešto novo?* Samoevaluacija učenika obuhvatila je različite

aspekte procesa nastave/učenja: načine učestvovanja u radionicama i saradnje sa drugima, komunikaciju sa nastavnikom i sa drugim učenicima. Upoređivani su podaci koji su dobijeni od učesnika u radionicama sa podacima dobijenim od onih učenika koji nisu učestvovali. Značajne informacije dobijene su od nastavnika i analizirana je njihova interakcija sa učenicima tokom radionica. Nastavnici su procenjivali planirane i ostvarene ishode kroz analizu plana radionice i putem upitnika za samoevaluaciju nastavnika.

U sva tri prikazana programa uočava se jedinstvo procesa i sadržaja učenja. Ovladavanje strategijama samoregulacije odvija se u kontekstu učenja konkretnih nastavnih sadržaja u realnom okruženju. Uloge nastavnika i učenika menjaju se u odnosu na tradicionalnu nastavu: učenici preuzimaju aktivniju ulogu, dok nastavnik u većoj meri pruža podršku učenicima. Kritičko i kreativno mišljenje podstiču se kao dva aspekta jedinstvenog procesa. Imajući u vidu implikacije empirijskih istraživanja u ovoj oblasti (Mirkov, 1999; 2013; 2018), posebno su značajne sledeće zajedničke odlike ovih programa: 1) *usmerenost programa na učenika*, a ne samo na veštine/tehnike – podsticanje promena u shvatanjima učenika o učenju i u načinu na koji doživljavaju sebe kao učenika; podsticanje otvorenosti za učenje i razvoj putem razvijanja autonomne regulacije ponašanja (uključivanjem u različita iskustva, podsticanjem refleksivnosti i razvijanjem metakognitivne svesnosti i kontrole); 2) *podsticanje autonomije* – ohrabrivanjem učenika da postavljaju sopstvene ciljeve, vrše izbore, donose odluke, preuzimaju odgovornost za svoje izbore/odluke, planiraju i organizuju aktivnosti; 3) *dijalog u konstruisanju znanja i razvijanju refleksije* o procesu učenja – razumevanje epistemoloških pretpostavki o promenljivosti znanja i mogućnosti sintetizovanja različitih stanovišta; 4) *razrada aktivnosti učenika koje pokrivaju ključne faze samoregulacije* – planiranje, praćenje i evaluaciju/samoevaluaciju. Metode i oblici rada koji su primenjeni u ovim programima mogu se prilagođavati konkretnim nastavnim uslovima, a pojedini sadržaji mogu se inkorporirati u nastavu različitih nastavnih predmeta. Za precizniju razradu, u skladu sa osobenostima različitih nastavnih predmeta, kompetentni su stručnjaci za metodiku nastave. U skladu sa tendencijama da se u obrazovanju i vaspitanju darovitih učenika primenjuje inkluzivni pristup (Maksić, 2012), ovakvi oblici interakcije i saradnje među učenicima mogu doprineti boljoj integraciji darovitih učenika u vršnjačku sredinu. Učenici različitih sposobnosti koji imaju različita interesovanja mogu preuzimati uloge u timskom radu u skladu sa svojim afinitetima i tako svaki od njih može pružiti specifičan doprinos u ostvarivanju ciljeva. Uloge mogu biti međusobno komplementarne, a pošto se kroz ostvarene zajedničke uspehe podstiče samopouzdanje, tokom rada učenici se mogu ohrabrivati da preuzimaju

nove, različite uloge. Kroz saradnju sa vršnjacima i pružanje međusobne pomoći u okviru zajedničkih aktivnosti podstiče se razvoj onih sposobnosti, veština i interesovanja koje su mogle biti "u senci" u ranijem periodu.

Reference

- Vukasović, D. (2017). Filozofija sa decom kao put razvoja kritičkog i kreativnog mišljenja. *Religija i tolerancija*, XV (28), 355-363.
- Ćurko, B. i I. Kragić (2008). Filozofija za djecu – primjer „male filozofije“. *Život i škola*, 56(20), 61-68.
- Deci, E. L. & Ryan, R. M. (2000). The ‘what’ and ‘why’ of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behaviour. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227–268.
- Hospel, V. & Galand, B. (2016). Are both classroom autonomy support and structure equally important for students’ engagement? A multilevel analysis. *Learning and Instruction*, 41, 1–10.
- Jang, H., Reeve, J. & Deci, E. L. (2010). Engaging students in learning activities: It is not autonomy support or structure but autonomy support and structure. *Journal of Educational Psychology*, 102(3), 588–600.
- Krathwohl, D. R. (2002). A revision of Bloom’s taxonomy: An Overview. *Theory into Practice*, 41(4), 212-218.
- Lipman, M., A. M. Sharp & F. S. Oscanyan (1980). *Philosophy in the Classroom*, Philadelphia: Temple University Press.
- Lipman M. (1988). Critical Thinking, what can it be?. *Educational Leadership*, 46 (38-43).
- Lipman, M. (1991). *Thinking in Education*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Little, D. (1999). Learner Autonomy Is More Than a Western Cultural Construct. In Sara Cotterall and David Crabbe (eds.) *Learner Autonomy in Language Learning: Defining the Field and Effecting Change*. Bayreuth Contributions to Glottodidactics, Vol. 8. Frankfurt: Peter Lang.
- Little, D. (2009). *Developing and Implementing a Holistic Approach to Language Teaching and Learning at University – A Seminar on Language Teaching*. Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, 25-27.03.2009. Materijal sa seminara.
- Maksić, S. (2012). Pristup stvaralačkom radu, inicijativi i saradnji kod darovitih učenika. U: J. Šefer i J. Radišić (Ur.) *Stvaralaštvo, inicijativa i saradnja – implikacije za obrazovnu praksu II deo*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja, 365-388. Retrieved 14 Decembar 2018. from http://www.ipisr.org.rs/page/Izdanja_instituta
- Marković, Lj. I D. Tričković (2009). Seminarski radovi studenata – Metodološki i metodički prilog nastavi stranog jezika i kulture. U: Lj. Marković i D. Tričković (Ur.) *Tematski zbornik Savremeni Japan – Prilozi nastavi stranog jezika i kulture*. Beograd: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, 57-71.

- Marković, L.J. i D. Tričković (2013). *Japan i ono što ga takvim čini*. Beograd: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Mirkov, S. (1999). *Učenje učenja*. Beograd: Zadužbina Andrejević.
- Mirkov, S. (2013). *Učenje – zašto i kako: Pristupi u proučavanju činilaca koji deluju na učenje*, Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Mirkov, S. (2018). Podsticanje otvorenosti za učenje i razvoj: istraživački nalazi o komponentama u procesu učenja, u: E. Lazarević, N. Gutvajn, D. Malinić i N. Ševa (Ur.) *Unapređivanje kvaliteta i dostupnosti obrazovanja u Srbiji* (123-146). Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Putanovic, I., S. Spasic, & J. Đermanov (2015). Philosophy for children and its contribution for development of mutual understanding in educational process. *30 Jahre Kinderphilosophie in Österreich Menschenrechte - Philosophie als Lebensform* October 15 - 18, 2015 in Graz/Austria, Abstracts. Retrieved 12. April 2018 from <http://www-gewi.kfunigraz.ac.at/acpc/german/abstr2015dta.html>
- Radojčić, S. (2004). Filozofija za decu. *Norma*, 1-2 (79-85).
- Ryan, R. M. & Deci, E. L. (2000). Intrinsic and extrinsic motivations: Classic definition and new directions. *Contemporary Educational Psychology*, 25(1), 54–67.
- Sierens, E., Vansteenkiste, M., Goossens, L., Soenens, B. & Dochy, F. (2009). The synergistic relationship of perceived autonomy support and structure in the prediction of self-regulated learning. *British Journal of Educational Psychology*, 79(1), 57–68.
- Stančić, M. i M. Bulatović (2017). Kako razvijati učeničke pristupe učenju: iskustva iz realizacije programa zasnovanog na koregulisanom učenju. *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 49 (2), 170–190.
- Zimmerman, B. J. (2000). Attaining self-regulation: A social cognitive perspective. In M. Boekaerts, P. Pintrich & M. Zeitzner (Eds.), *Handbook of self-regulation* (pp. 13–39). San Diego, CA: Academic Press.

**DAROVITOST, EDUKACIJA DAROVITIH,
INOVACIJE I KREATIVNOST U OBRAZOVANJU I PSIHOLOGIJI**

**EXCELLENCE, EDUCATION OF THE GIFTED, INNOVATION AND
CREATIVITY IN EDUCATION AND PSYCHOLOGY**

Izdavači:
GRAFID D.O.O.
UDRUŽENJE ZAJEDNO U EVROPU
BANJALUKA

Za izdavača:
Branislav Ivanković
dr Ljiljana Krneta

Štampa:
GRAFID D.O.O.
BANJA LUKA

Za štampariju:
Branislav Ivanković

Tiraž:
300

Prvo izdanje

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

37.015.3-056.45(082)
159.928:37.036(082)

МЕЂУНАРОДНА конференција "Даровитост, едукација даровитих,
иновације и креативност у образовању и психологији" (1 ; Бања Лука ;
2018)

Zbornik radova / 1. Međunarodna konferencija "Darovitost, edukacija darovitih, inovacije i kreativnost u obrazovanju i psihologiji", [25-27.10.2018. Banja Luka, Bosna i Hercegovina] = Journal of works / 1. international conference "Excellence, education of the gifted, innovation and creativity in education and psychology" ; [organizatori Međunarodni centar za inovacije u obrazovanju, Ulm, Njemačka ... [et al.]] ; [urednik Dragoljub Krneta]. - 1. izd. - Banja Luka : Grafid : Udruženje zajedno u Evropi, 2019 (Banja Luka : Grafid). - 237 стр. : илустр. ; 23 cm

Радови на срп. и енгл. језику. - Лат. и ћир. - Тираж 300. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз радове. - Summaries.

ISBN 978-99976-39-87-5

COBISS.RS-ID 8613400

